

**Анализа на пазарот на недвижности
– Што ни покажуваат расположливите податоци? –**

Вицегувернер
Анита Ангеловска-Бежоска
октомври 2016

Содржина

- Зошто пазарот на недвижности е важен за централните банки?
- Некои структурни карактеристики на пазарот на недвижности во Македонија
- Цени на станови – динамичка перспектива
- Оцена на понудата на станови преку расположливите податоци
- Побарувачка на станови – фокус на финансирањето преку станбени кредити

Зошто пазарот на недвижности е важен за централните банки?

- **Дебати во економската наука и централното банкарство** за врската помеѓу цените на активата (asset prices – особено цените на недвижностите) и монетарната политика.
- **Различни гледишта:**
  - МП треба да ги игнорира цените на активата и да се фокусира исклучиво на ценовната стабилност;
  - МП треба да води сметка за цените на активата само до степенот до кој тие влијаат врз ценовната стабилност (ортодоксно видување);
  - МП треба да се „потпира наспроти ветрот“;
  - МП треба експлицитно да реагира и на потенцијалните меури во актива (цените на активата да се вградат во инфлацискиот индекс) – екстремно гледиште.
- **Глобалната криза доведе до преиспитување на ортодоксното гледиште** – финансиската криза покажа дека ценовната стабилност не е доволна за финансиска и макроекономска стабилност.

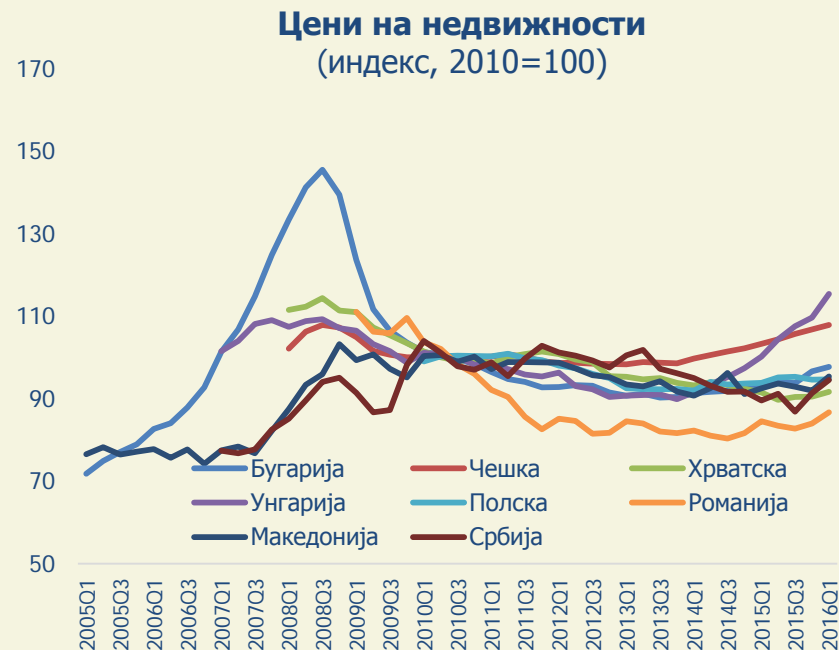
Пазарот на недвижности и економијата

- **МП може да влијае врз цените на недвижностите преку кредитниот канал и каналот на каматните стапки**
- Промените на цените на недвижностите делуваат врз богатството на економските субјекти и нивната склоност за потрошувачка и натамошно задолжување – ефект врз економскиот раст, но и задолженост.
- Доколку клучен двигател на растот на цените се кредитите, а нивниот раст не е во согласност со фундаменталните фактори (расположлив доход) – ризик од меур на цените на недвижностите и преголема задолженост на населението.
- Пукањето на меурите може да има долгорочни ефекти врз финансиската стабилност (билансите на банките) и финансиското посредување, особено доколку растот е придружен со високо задолжување, а преку тоа и на агрегатната побарувачка – цените и растот.
- Цените на недвижностите влијаат врз вредноста на залогот, кредитоспособноста за користење станбени и други кредити и подготвеноста на банките за финансирање.

Олеснетите монетарни услови во преткризниот период придонесоа за брз раст на цените на недвижностите во ЦИЈИЕ

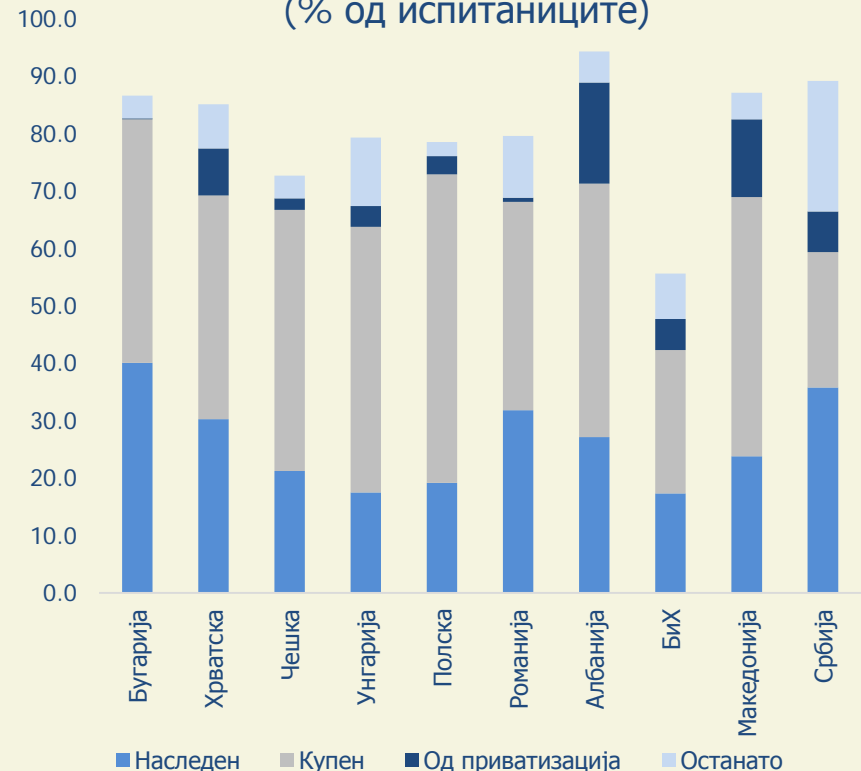
- Во преткризниот период, исклучително брзиот кредитен раст финансиран од високи капитални приливи од странство значително придонесе за брз раст на цените на недвижностите, а во некои земји и за меури.
- Во посткризниот период се случува надолна корекција на цените на недвижностите доведувајќи до драстичен пад на квалитетот на кредитното портфолио и пад на кредитите.

Структурни карактеристики на пазарот на недвижности на земјите во ЦИЈИЕ

- **Високо учество на сопствените живеалишта** во вкупниот станбен фонд – во просек, околу 80% во земјите на ЦИЈИЕ, наспроти 67% во еврозоната...
- ...како последица на транзицискиот процес (приватизација, денационализација), неразвиеноста на пазарот на станови за изнајмување (“rental housing”), но и како вообичаен начин на обезбедување дом...
- ...а може да упатува на намалена мобилност на населението и нефлексибилност на пазарот на труд.

Сопственици на живеалишта
(% од испитаниците)

Извор: Анкета на Австриската Централна Банка (OeNB Euro Survey, fall 2014)

Структурни карактеристики на пазарот на недвижности на земјите во ЦИЈИЕ

Еластичност на побарувачката на сопствениците на живеалишта, корисниците на хипотекарни кредити и лицата коишто изнајмуваат

Еластичност на побарувачката од страна на сопствениците на живеалишта, лицата кои купиле живеалиште со користење хипотека и лицата кои изнајмуваат

Прашање: Претпочитам да останам во населбата во градот/селото каде што живеам и попрво би ги намалил останатите трошоци отколку да го менувам местото на живеење

	Сопственици	Лица кои купиле	
		живеалиште со користење хипотека	Изнајмуваат живеалиште
	%	%	%
Бугарија	63	64	33
Хрватска	50	42	35
Чешка	43	48	31
Унгарија	41	36	22
Полска	41	38	34
Романија	54	42	33
Албанија	53	77	45
Босна и Херцеговина	42	33	32
Македонија	50	54	41
Србија	54	49	37

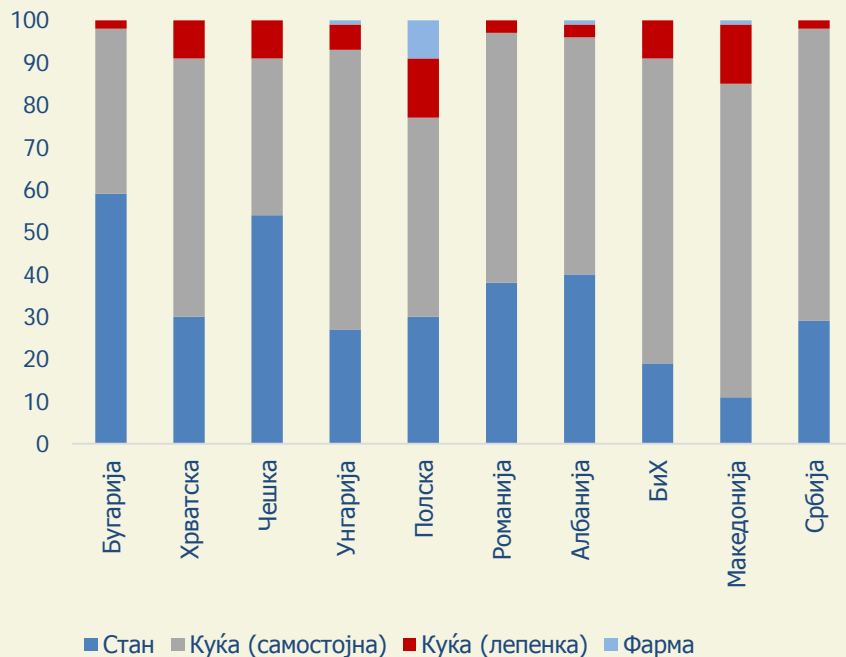
Извор: Анкета на Австриската централна банка (OeNB Euro Survey, fall 2014).

- Во групата земји од ЦИЈИЕ, Македонија е со највисок процент на лица кои никогаш не го промениле местото на живеење (29%).
- Ригидности на пазарот на недвижности коишто може неповолно да делуваат врз приспособувањата на овој сегмент.

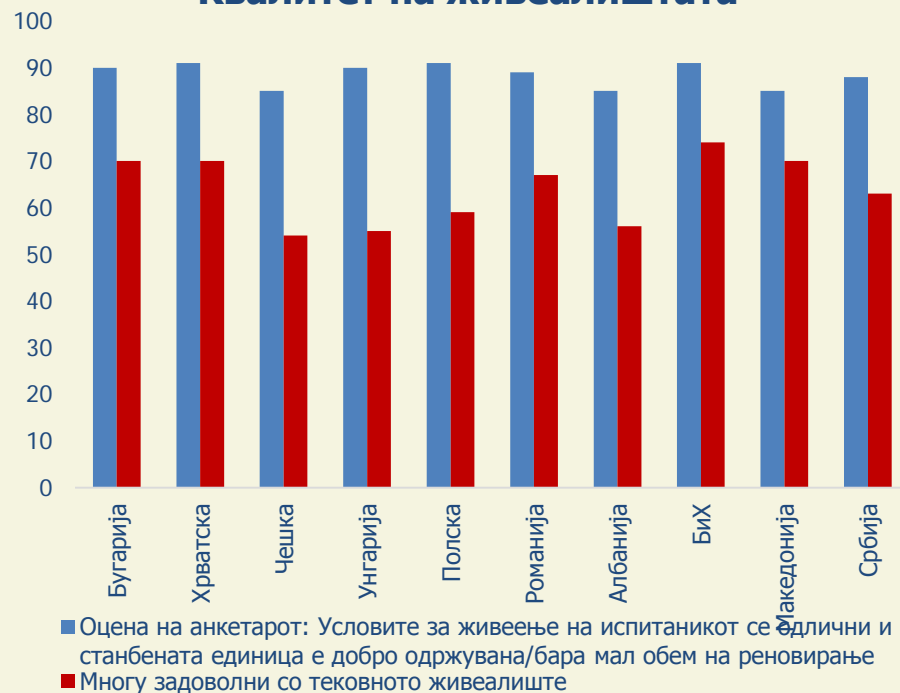
Структурни карактеристики на пазарот на недвижности на земјите во ЦИЈИЕ

- Најчест тип на живеалиште – куќа.
- Видувањата за квалитетот на живеалиштето – позитивни и во согласност со видувањата во останатите земји од регионот.

Тип на живеалиште

Квалитет на живеалиштата

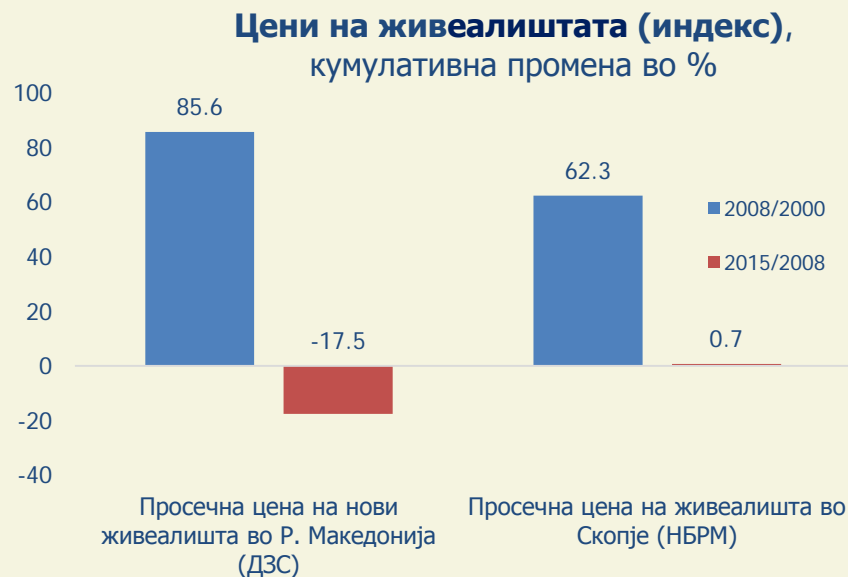
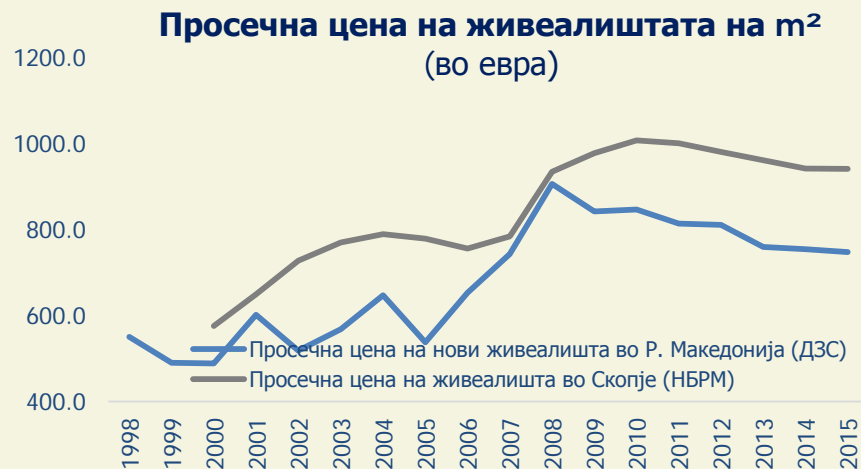

Динамика на цените на живеалиштата во РМ

- Релативно брз раст на цените на живеалиштата до почетокот на глобалната криза...
- ...како последица на солидниот економски раст, позитивните очекувања на субјектите и олеснетиот пристап до финансирање.
- Од 2008 година цените се релативно стабилни – делумна надолна корекција.
- **Ригидности на пазарот** или **...негова врамнотеженост**... последно направените оценки за периодот 2000-2013 година укажуваат дека динамиката на цените е во согласност со движењата на фундаменталните фактори.*

* „Recent developments in house prices in Macedonia“, Branimir Jovanovic, NBP Working Paper No. 182, Volume 2

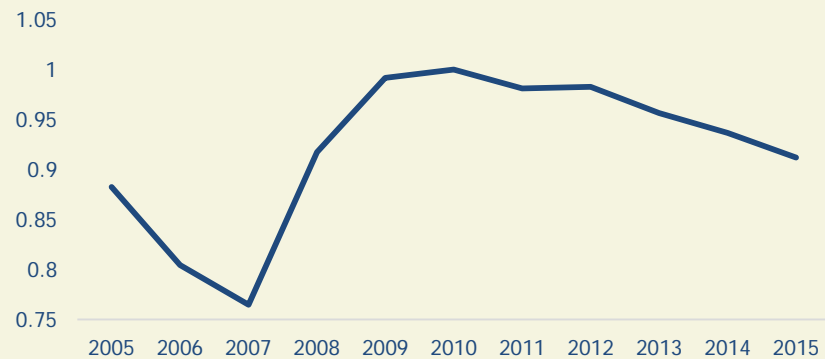
Споредба на одделни сродни цени

- Приспособувањето на висината на рентите е слично како и она кај цените на становите.
- Индикација за синхронизирано движење на одделните ценовни компоненти на пазарот на недвижности.
- Побрз раст на домашните цени во однос на просекот во ЕУ пред кризата.
- Слично надолно приспособување во посткризниот период – сепак забавува конвергенцијата.

Цени на живеалишта и ренти
(годишни промени во %)

Релативни цени – домашни цени на станови во однос на просечните цени во ЕУ

Понуда на станови

- **Солиден раст на понудата на станови во последните тринаесет години...**

Вкупната состојба зголемена за 10% во 2015 година во однос на 2002 година.

Просечен раст на завршените нови станови (живеалишта) во периодот 2002-2015 година од 3%.

Понуда на живеалишта

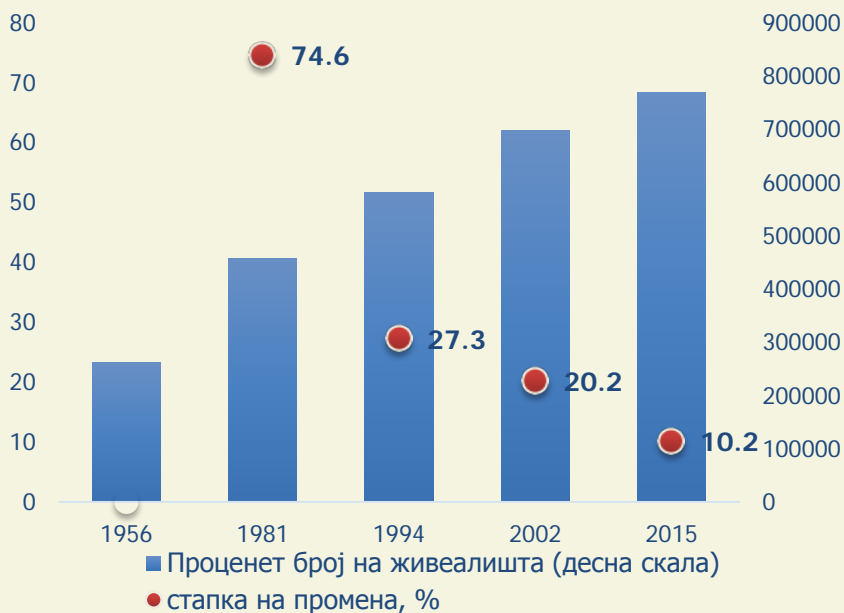
* Процентата е направена преку користење на вкупниот број на живеалишта во Р. Македонија според Пописот од 2002 година и податоците за бројот на завршени станови.

Извор: ДЗС и пресметки на НБРМ.

Понуда на станови

- Сепак анализата во еден подолг историски период покажува дека растот забавува...

Процент број на живеалишта

Завршени и незавршени живеалишта

Извор: ДЗС и пресметки на НБРМ.

- Покажувајќи потенцијално заситување на пазарот?

Понуда на станови

- Понудата на станови расте со различни стапки во различни региони – најсилен раст во Скопскиот и Полошкиот Регион (збилен раст од 10% и 11%, соодветно, во периодот 2006-2015 година).

Извор: ДЗС и пресметки на НБРМ.

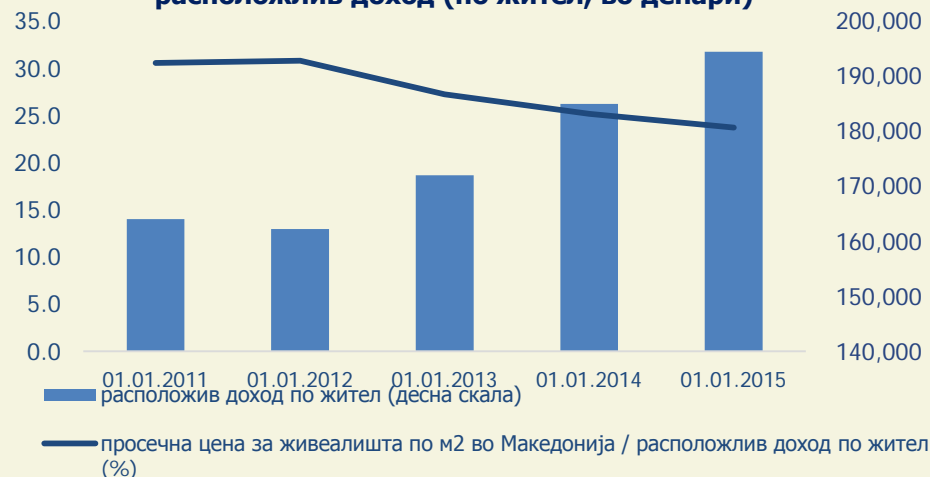
- Во сите региони растот на понудата на станови е побрз од растот на населението (соодносот на понудата на станови и бројот на населението е повисок од 1) – прекумерна понуда или „ефект на богатство“... неопходни се понатамошни истражувања.

Побарувачка на станови

Фактори на побарувачката

- **Доходот на населението** и моќта за купување недвижности бележи нагорна патека.
- **Кај цената на супститутите**, соодносот рента – цена е помал, но блиску до 1 покажувајќи дека нема голема разлика меѓу изнајмување и купување на живеалиште.
- **Пристапот до кредити** е олеснет.
- **Очекувањата на населението** се ПОЗИТИВНИ.

Просечна цена на живеалиштата на m^2 во Р. Македонија (% од расположливиот доход) и расположлив доход (по жител, во денари)

Ренти/цени на живеалиштата (сооднос од индексите)

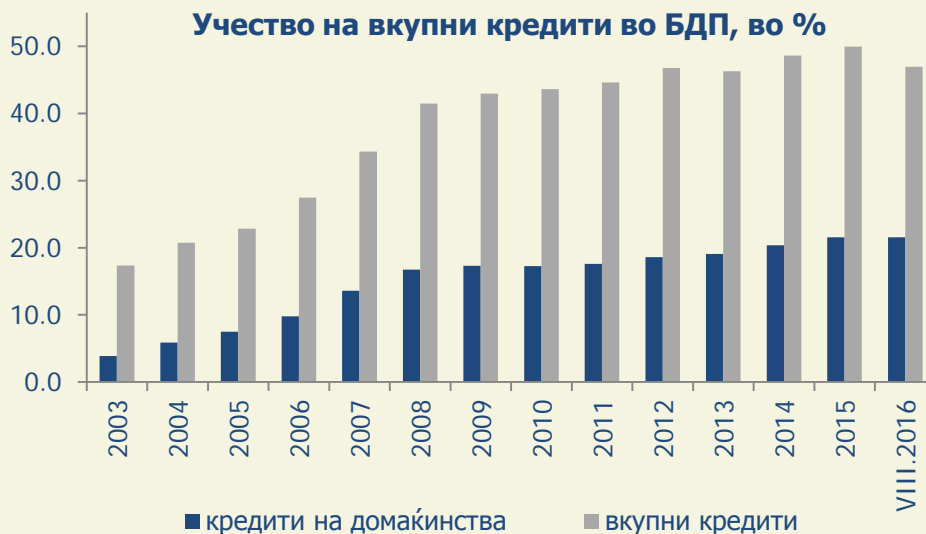

Извор: ДЗС, НБРМ и пресметки на НБРМ.

Постојано продлабочување на финансиското посредување

- **Растот на посредувањето е брз до појавата на кризата**, при ниски појдовни услови, а во услови на солиден економски раст, капитални приливи во економијата, раст на штедењето во банкарскиот систем и позитивни очекувања на субјектите.
- **Исклучително брз раст на кредитирањето на населението**, како пропулзивен сегмент – природен процес на конвергенција, но при оценки за ризици за финансиската стабилност, НБРМ во 2008 година презеде макропрudentни мерки за забавување на кредитирањето на населението.
- **Појавата на кризата е природна сопирачка на кредитирањето**, коешто сепак и натаму расте, но поумерено.

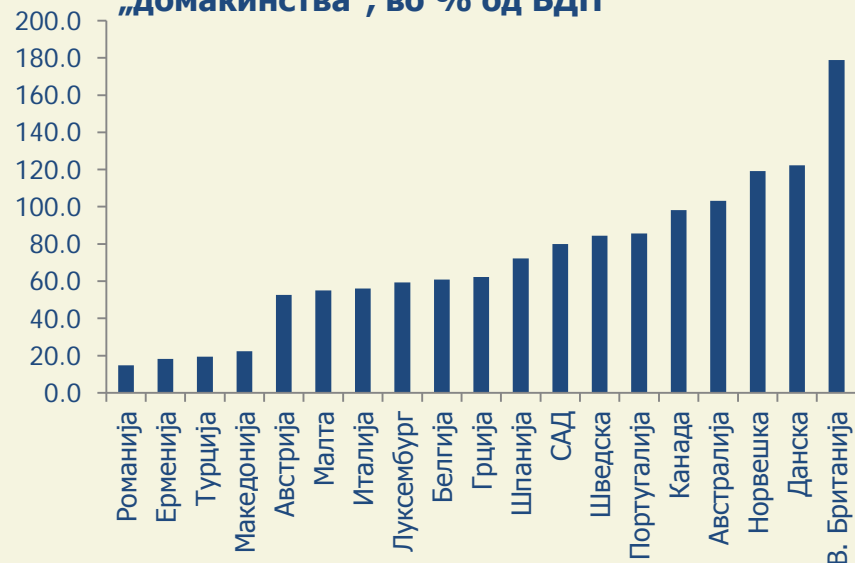
Постојано продлабочување на финансиското посредување

- Финансирањето на населението преку кредити со висок и растечки придонес во растот на вкупните кредити во последниот период.
- Сепак, споредбената анализа на задолженоста на населението дава сигнал за постоење простор за понатамошен раст на финансирањето на населението.

Вкупни кредити на домаќинствата и претпријатијата

Задолженоста на секторот „домаќинства“, во % од БДП

Монетарна политика – поддршка на кредитната активност

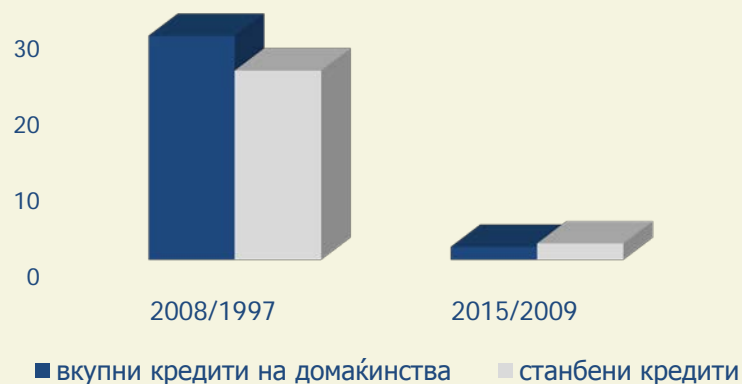
- Монетарните реакции – условени од режимот на девизниот курс.
- Монетарно затегнување **во периодот на глобалната криза** како одговор на притисоците врз курсот, при пад на приливите од извоз и растечка побарувачка на девизи во услови на неизвесност и **во текот на оваа година**, поради притисоци предизвикани од политичката криза.
- Освен овие „епизоди“, монетарната политика е претежно олабавена и заедно со дел од макропрudentните мерки, придонесува за поддршка на кредитната активност.

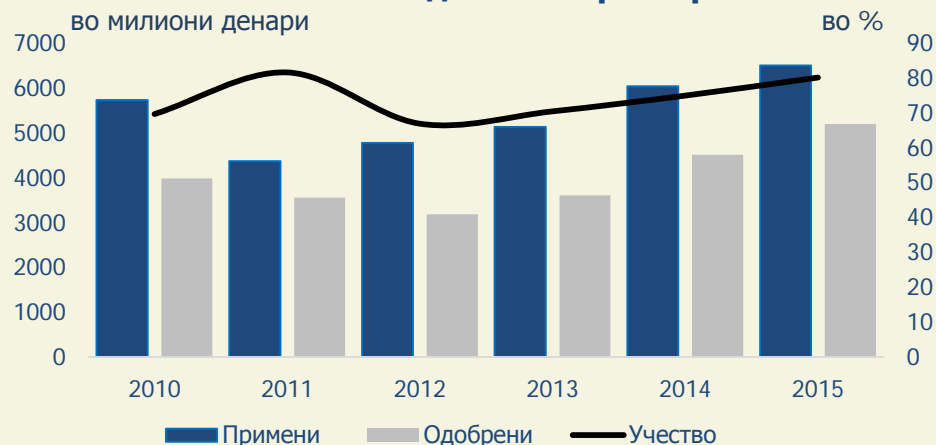
Финансирање со станбени кредити

- **Пораст на станбените кредити...**
- ... којшто до 2009 година е побавен од растот на вкупните кредити на населението.
- По 2009 година има раст на станбените кредити со стапка побрза од растот на вкупните кредити на населението.
- Од 2009 година има благ раст на учеството на станбените во вкупните кредити на населението.
- Постојан раст на бројот на примени и одобрени кредитни барања...
- ...чиј сооднос има растечка патека.

Кредити на домаќинства и станбени кредити (кумулятивна промена, во пати)

Одобрени и примени барања за кредити за станбен и деловен простор

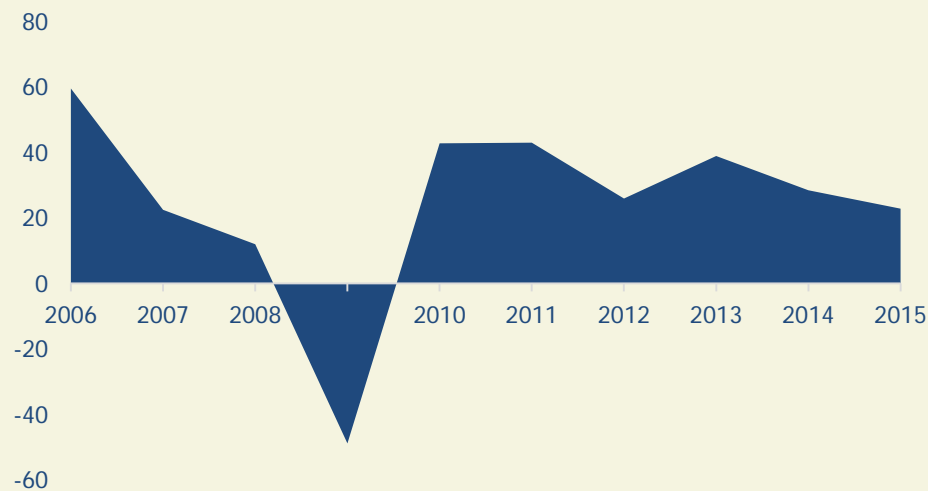

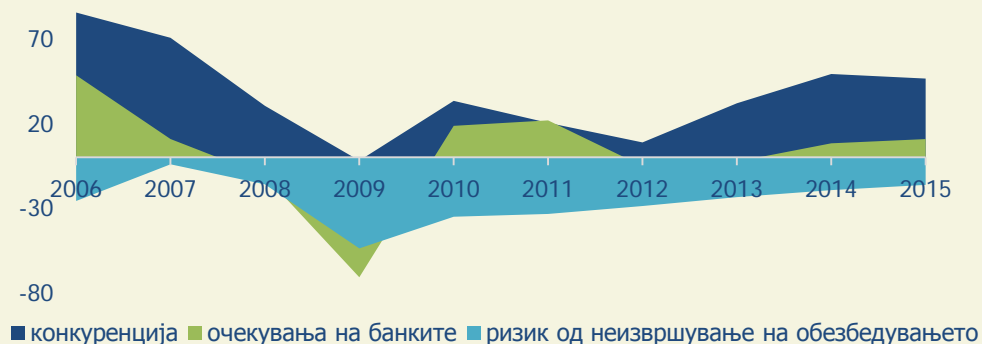
Понуда на станбени кредити (Што покажуваат резултатите од Анкетата за кредитната активност?)

- Постојано олеснување на условите за станбени кредити со исклучок на акутната фаза на кризата....
- ... под влијание на сè посилната конкуренција помеѓу банките, релативно ниското учество на лошите пласмани и позитивните очекувања...
- ... додека ризиците околу извршувањето на хипотеките се согледани од банките како ограничувачки фактор.

Понуда на станбени кредити (нето-проценти)

Двигатели на понудата на станбени кредити

Извор: НБРМ, Анкета за кредитната активност.

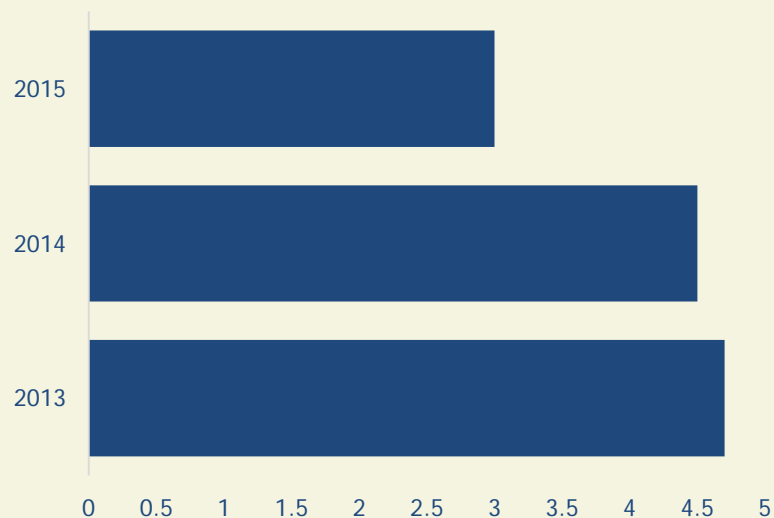
Преземени станови врз основа на ненаплатени побарувања

- Преземените станови имаат просечно учество од околу 10% во вкупно преземениот недвижен имот...
- ... додека продадените преземени станови во последните три години останале во билансот на банките во просек околу 4 години.

Износ на средствата (вкупно) и станови преземени врз основа на ненаплатени побарувања

Просечно време на продажба на преземените станови врз основа на ненаплатени побарувања

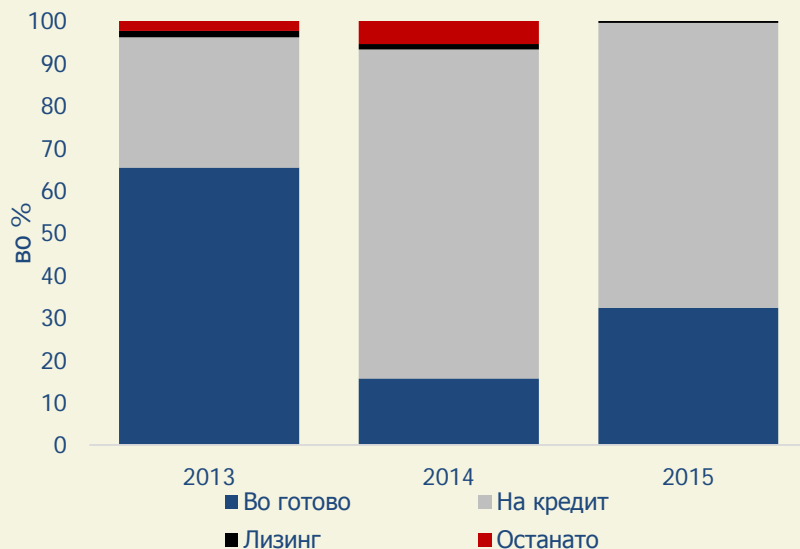
Извор: НБРМ, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

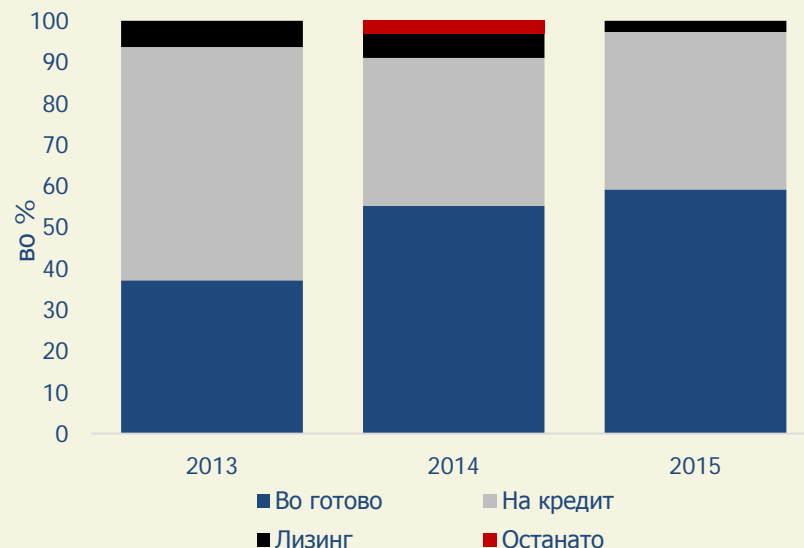
Начин на продажба на преземените средства и станови врз основа на ненаплатени побарувања

- Поголем дел од вкупниот преземен имот се продава на кредит, помал дел во готово, додека продажбата на станови во најголем дел е готовинска.

Начин на продажба на преземениот имот

Начин на продажба на преземените станови

Извор: НБРМ, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Понуда на станбени кредити (Што покажуваат резултатите од Анкетата за кредитната активност?)

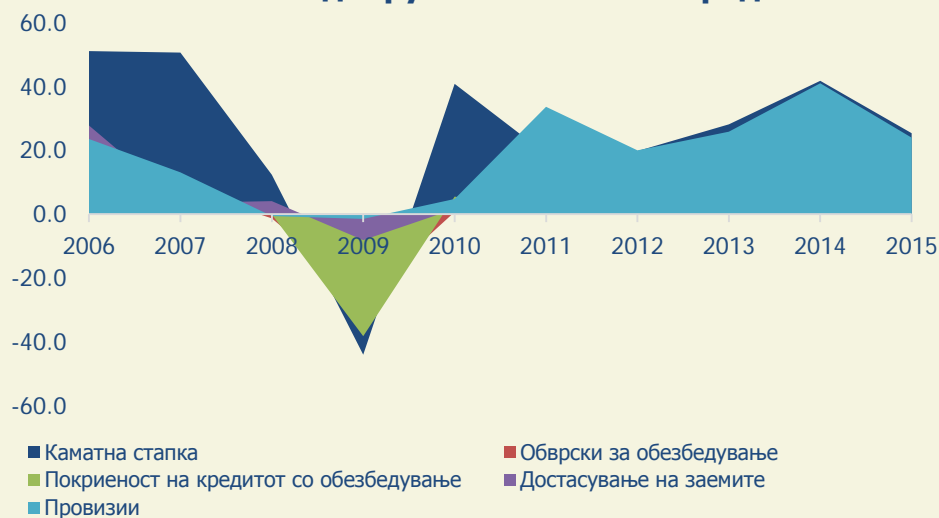
• Олеснување на каматните и некаматните услови

- Каматната стапка на новоодобрените кредити е со надолна тенденција (просечната пондерирана каматна стапка во 2015 година изнесува 3,9%).
- Без поголеми промени во соодносот големина на заем / вредност на хипотека, барањата околу обезбедувањето, ниту во рочноста на станбените кредити, освен на почетокот на кризата.

Каматни стапки на новоодобрените станбени кредити, според типот на каматната стапка

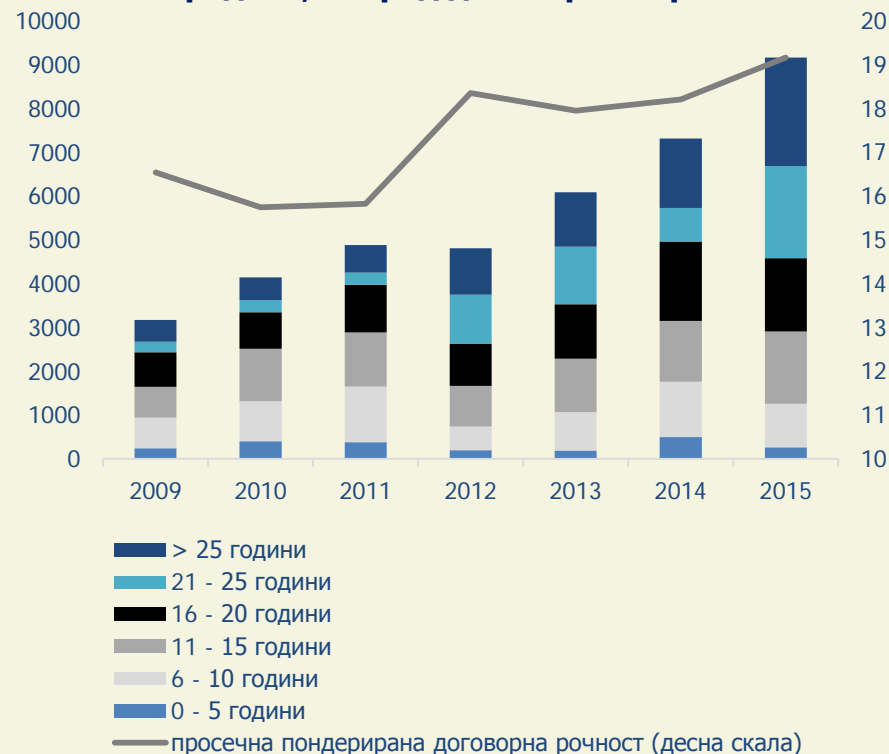
Услови за одобрување станбени кредити

Понуда на станбени кредити

- Сепак, податоците за просечната пондерирана договорна рочност на новоодобрените станбени кредити покажуваат нејзин раст (во 2015 таа изнесува 19,2 години), како резултат на растот на кредитите со рочност над 20 години.

Износ на новоодобрените станбени кредити, според договорната рочност

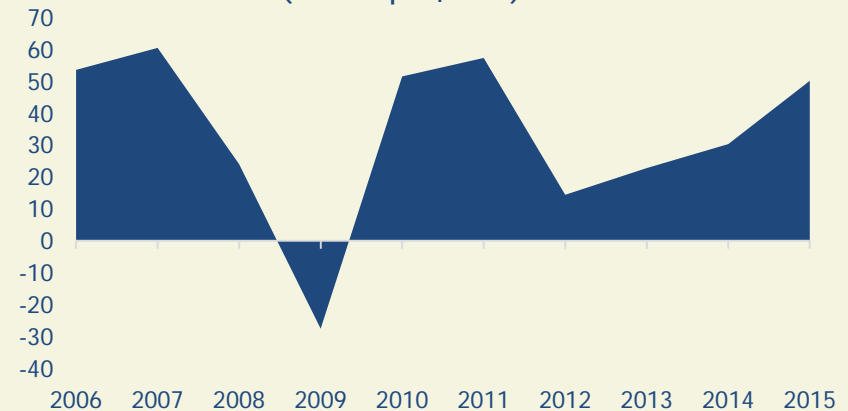
Извор: НБРМ, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Побарувачка на станбени кредити (Што покажуваат резултатите од Анкетата за кредитната активност?)

- Нагорен тренд на побарувачката на станбени кредити, што е прекинат само на почетокот на глобалната криза.
- Побарувачката на станбени кредити е поддржана од позитивните очекувања на корисниците на кредити за пазарот на недвижности, нивната општа доверба и ефектот на заштедите.

Побарувачка на станбени кредити
(нето-проценти)

Двигатели на побарувачката за станбени
кредити

Извор: НБРМ, Анкета за кредитната активност.

Заклучок

- Како и во останатите земји од ЦИЈИЕ, и во РМ во преткризниот период има забрзан раст на цените на недвижностите, но тој е главно во согласност со фундаментите, и има умерена надолна корекција во посткризниот период;
- **Олабавените монетарни услови** придонесуваат кон олеснети кредитни услови, вклучително и кај станбените кредити;
- Поволните кредитни услови заедно со растот на расположливиот доход придонесуваат кон солиден раст на побарувачката за станбени кредити;
- **Понудата на станови** бележи раст, иако тој раст постепено забавува упатувајќи на можно евентуално заситување на пазарот.
- Сепак, пазарот на недвижности во РМ е важно, но релативно малку истражувано подрачје, што претставува пречка за носење поцврсти заклучоци.